антипаремійні утворення, функційно активні лексеми, передусім іменник *вакцина*, – це оперативна, вчасна етнореакція на пандемію короновірусу, а ще – промовисте свідчення і сили, креативності народу, і його слабкості, як це й буває в реальному житті.

Література

1. **В Україні визнали** слово 2021 року. *Читомо*. 2022. 8 січ. URL: https://chytomo.com (дата звернення: 08.12.2022).
2. **Стишов О. А**. Префіксальні іменні новотвори в сучасних українській і іспанській мовах. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua (дата звернення: 06.12.2022).

УДК 811.161.2`373.46

«ЛІНГВАЛЬНИЙ» НА МЕЖІ ДИСКУРСІВ?

Тетяна Тукова

кандидатка філологічних наук, доцентка; доцентка кафедри українознавства Полтавського державного медичного університету

(м. Полтава, Україна)

У статті на основі спостереження за функціонуванням та лексикографічним потрактуванням конкуруючих варіантів лінгвістичний та лінгвальний у мовознавчому дискурсі доводиться, що зіставлення з медичною підсистемою увиразнює необхідність термінологічного впорядкування з урахуванням смислової та синтагматичної відповідності кожного терміна. Новітні вживання лексеми лінгвальний зі значенням "лінгвістичний, мовний" у мовознавчих дослідженнях потребують обґрунтування доцільності, доведення факту термінологізації у новій сфері.

Ключові слова: *лінгвальний, лінгвістичний, термін, мовознавчий дискурс, медичний дискурс.*

In the article, based on the observation of the functioning and lexicographic interpretation of the competing variants linguistic and lingual in the linguistic discourse, it is proved that the comparison with the medical subsystem highlights the need for terminological ordering taking into account the semantic and syntagmatic correspondence of each term. The latest use of the lexeme lingual with the meaning `linguistic, linguistic' in linguistic research requires

justification of feasibility, proof of the fact of terminologicalization in a new field.

***Key words**: linguistic, linguistic, term, linguistic discourse, medical discourse.*

Постановка проблеми. Початок XXI сторіччя позначився динамікою у мовній царині. Еволютивні процеси охопили не лише номінаційні, але і комунікаційні ресурси мови. Спричинене зовнішніми та внутрішніми чинниками оновлення студіюється лінгвістами [10 та ін.], фіксується у словниках нового типу [1].

Активні зміни торкнулася і найбільш поширеної сфери – термінології. Дослідники зазначають, що лінгвістична термінологія далека від ідеального стану. Недоліки термінології можуть обернутися методологічними помилками, бо термін – це інструмент пізнання. Процеси новотворення та ревіталізації доповнилися взаємодією дискурсів, що приводить до необхідності умотивування доцільності вживання певних термінів.

Мета статті – виявити чинники, що спричиняють конкуренцію вживання термінів *лінгвістичний* та *лінгвальний* у працях сучасних мовознавців, показати необхідність коректного використання терміна як на етапі фіксації, так і у процесі функціонування.

Запозичений з латини корінь lingua прикметників *лінгвальний* та *лінгвістичний* в українській мові реалізується як такий, що має відношення до язика як органа або до мови / мовлення. Інші мови теж фіксують подібну диференціацію. У англійській мові *Lingually* та *Linguistic*, в українській мові *лінгвальний* та *лінгвістичний* тощо.

Мовознавчий дискурс традиційно послуговується терміном *лінгвістичний*, який утворений від іменника *лінгвістика*. ЛІНГВІСТИ□ЧНИЙ, а, е. 1. Стос. до лінгвістики. При вивченні художнього перекладу лінгвістичні питання цілком збігаються з питаннями стилістичними (Мовозн., XVIII, 1963, 69); Діалектологія — порівняно молода лінгвістична дисципліна (Нариси з діалектології.., 1955, 4). 2. Пов'язаний з мовою; мовний. Відтінки, які є обов'язковими ознаками фонеми, передаються, як і інші лінгвістичні категорії, від покоління до покоління (Курс сучасної укр. літ. мови, I, 1951, 134). [6, с. 516].

Твірну основу від lingua має низка термінів, які стосуються мови та мовлення. Це іменники *лінгвосеміотика, лінгводидактика, лінгвоцид, лінгвогеографія, лінгвокраїнознавство, лінгвогеографія, лінгвокультурологія, лінгворозмаїття, лінгвомен-*

тальність, лінгвокосм, білінгв тощо та прикметники *лінгвостилістичний, лінгводидактичний, лінгвокогнітивний, лінгвопсихологічний, загальнолінгвістичний, етнопсихолінгвістичний, полілінгвістичний, паралінгвістичний, екстралінгвістичний, металінгвістичний, нейролінгвістичний* і т. ін. Усталена синтагматика спирається на це ж значення: *лінгвістичний аналіз, гурток, характер, словник, лінгвістична наука, модель, філософія, експертиза, лінгвістичне дослідження, програмування, лінгвістичні проблеми, здібності* і т.ін. Зафіксована поява нових сполучень теж базується на такому розумінні лексеми, скажімо, *лінгвістичний софт* – автоматичний переклад, обробка тексту, програми розпізнавання мовлення та ін. Синонімами до слова *лінгвістичний* зазвичай подаються *мовознавчий, філологічний, мовний.*

Аналіз сучасних словників показує певні неусталені потрактування термінів із запозиченим коренем lingua. Синтагматика прикметника *лінгвальний* у мовознавчих розвідках останніх десятиріч вражає своїм розмаїттям: *лінгвальна когнітологія, лінгвальне буття, ментально-лінгвальний комплекс, лінгвальний світ* (А Мартинюк, А. Марченко, Т. Моїсеєнко, Н. Курмакаєва та ін.), *лінгвальна природа* (Л. Науменко), *лінгвальний образ* (З. Комарова), *лінгвальна репрезентація світу* (О. Домніч), *лінгвальні засоби репрезентації* (О. Шумейко), *лінгвальне вираження концепту* (Н. Бондар), *психічне, логічне і лінгвальне у парадигмі картини світу* (Т. Недашківська), *лінгвальні особливості дискурсу* (А. Сумкіна, О. Карпенко), *лінгвальна ілюстрація* (Т. Агибалова), *лінгвальний аналіз* (Н. Філатова), *лінгвальний образ* (О. Строкаль), *лінгвальна площина* (Т. Лещенко, М. Жовнір), *діалектика лінгвального-екстралінгвального* (Г. Старикова), *лінгвальні мережі* (С. Жаботинська, Н. Старцева, І. Сапрун), *лінгвальність світу* (М. Пименова), *лінгвальний обшир* (М. Жовнір), *лінгвально забезпечений світ* (Б. Мамієва), *лінгвальний простір* (М. Панчехина), серія «*Концептуальний та лінгвальний світи*» та ін. Іноді автори відчувають потребу у поясненні значення вживаної лексеми: лінгвальний світ – світ, створений мовою. Припускаються такого прийому і автори, що пишуть про медичний дискурс: *У центрі уваги І. Городецької – лінгвальні (лексичні, граматичні та стилістичні)) і невербальні засоби творення текстів реклами косметичних засобів* [11]. Зазначимо, що це не поодинокий випадок подібного функціонування у сучасних дослідженнях медичного мовлення. До прикладу: *Особливості розвитку наукової мови стоматологічного дискурсу, її*

унормування, відповідно – якість, не тільки цікаві, а й нагальні проблеми на сучасному лінгвальному обширі [4]. Доцільність прикметників *мовний, лексичний, вербальний, словесний, лінгвістичний* у кожному із випадків авторами не розглядалася чи то під тиском авторитетів, чи то бажання використати «свіже» слово, яке все частіше зустрічається у наукових статтях останнього десятиріччя, чи то спрацював чинник моди.

Неузвичаєна дистрибуція лексеми з часом, як відомо, може призвести до семантичних зміщень, семного нарощування чи перерозподілу. Згадаймо сполуки *інформаційний голод, екологія духу, архітектура відносин* тощо. Постає питання: у випадку сполучення *лінгвальний простір* номінується локативна характеристика органу чи ми є свідками розвитку багатозначності прикметника, яка призводить до зміни регістру валентності?

Спостереження за функціонуванням аналізованого прикметника виявили його вживання у дискурсі сексологів. Всесвітня мережа фіксує сполуку *лінгвальний секс* з поясненням, що вказує на використання лише язика як органа [пор.: URL: http://surl.li/ewblv]. Словосполучення *сексуальна гра* [там само] та *лінгвальна гра* у розвідці мовознавчого спрямування [12] змушують замислитися про розширення меж усталеного та неусталеного використання прикметника.

Мовознавець при доборі засобу презентації явища спирається на внутрішнє уявлення про доцільність сполучуваності. Олекса Синявський зазначав: «от не так і великим числом наростків в український мові (десь понад сто) витворено тисячі нових слів подібно до того, як з невеликого числа звуків піяніна (усього 85) можна витворити дуже багато, безліч акордів, тобто нових сполучень звуків. Але як далеко не кожне сполучення звуків піяніна дає акорд, так далеко не механічно творяться нові слова з відомих елементів. Як знаючись тільки добре на музиці, маючи вправність у грі людина може взяти і новий добрий акорд, так тільки глибоко й повно знаючи мову, можна витворити нове слово, без наміру, не надумано, а цілком натурально, «само собою» [5, с. 116–117]. Загальновідомим є те, що терміном користуються всі; його значення цікавить порівняно невелике коло осіб, а поняття, що воно позначає, а також його наукове потрактування мало кого цікавить.

Словник української мови в 11-ти томах під приміткою «мовний» або «лінгв», потрактовуючи ад'єктив *лінгвальний* подає лише фонетичний сегмент мовознавчої характеристики звуків: *лінгвальний* -а, -е. 1) Який має відношення до язика як органа.

2) Мовний. || В артикулярній фонетиці – характеристика звуків, які вимовляються за допомогою кінчика язика [6, с. 516]. В обох випадках зрозуміло, що актуалізується розуміння язика як органа. Та надалі у всесвітню мережу подають без вербальних ілюстрацій спрощену дефініцію: *лінгвальний* а, е, лінгв. Те саме, що мовний [2].

У Словнику української мови у 20 томах зафіксовані ад'єктиви, схарактеризовані приміткою *лінгв.* ЕКСТРАЛІНГВІСТИ□ЧНИЙ, а, е, лінгв. Стос. до екстра лінгвістики (галузі мовознавства, що вивчає сукупність етнічних, історичних, соціальних, географічних та інших факторів, пов'язаних з розвитком та функціонуванням мови). ЕКСТРАЛІНГВА□ЛЬНИЙ, а, е, лінгв. Стос. до реальної чи уявної, але не мовної дійсності; позамовний. Далі у цьому ж словнику знаходимо: ЛІНГВА□ЛЬНИЙ, а, е, лінгв. Те саме, що мо□вний 1. [7]. Лексикографи у даному випадку спираються на вживання у наукових доробках, не обумовлених сталістю значення та традиціями у розумінні лексеми. На випадки неко-ректності паспортизації у цьому словнику вказано у ході його опису у мережі [8]. Користувачами мовної інформації тлумачні словники сприймаються як показники літературної норми, тим більше, що цей словник (СУМ-20) позиціонується у якості академічного тлумачного словника, а не словника активного типу, який фіксує зміни у значеннях слів та слововживання певного сучасного періоду, наприклад, «Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики» [1].

Поява конкурентного вживання у мовознавчих розвідках двох прикметників *лінгвістичний* і *лігнвальний* у одному значенні потребує, як нам видається, дослідження *функціонального потенціалу інновації.* Його визначають «як сумарний показник кількості та якості парадигматичних, синтагматичних, епідигматичних (асоціативних і дериваційних) відношень інновації з іншими, старими й новими, номінаціями в словнику і в тексті. Визначення ФПІ інновацій-конкурентів дає аргументи для прогнозування їх життєстійкості в українській мові і доцільності їх унормування та кодифікації» [3, с. 338].

Стоматологічний словник дає дефініцію до *лінгвальний*: 1) характеризує близькість до язика. Мова може йти про поверхню зуба, звернену до язика, нахилу або переміщення зуба у бік язика. Має синоніми: «оральний», «язиковий»; 2) похідне від слова «язик», що має відношення до язика як до органа [9]. У медичному дискурсі послідовно функціонує термін, пов'язаний з назвою органу – *лінгвальний.* Поширені словосполучення відображають його прозору семантику: *лінгвальний брекет,*

лінгвальний перехресний прикус, лінгвальний бугель, лінгвальний ретейнер, лінгвальний горбок, лінгвальна шина, мотиліум лінгвальний, лінгвальна ліпаза, сублінгвальний прийом препаратів, перлінгвальний тощо. В усіх випадках мова йде про орган, що знаходиться у ротовій порожнині, про вживання через ротову порожнину, продукування ротовою порожниною, розміщення під язиком, вводиться через язик тощо.

Отже, прикметник *лінгвальний* у лінгвістичних та медичних дискурсивних практиках використовуються в традиційних сполуках, що відображають поняттєвий зв'язок з назвою органа – язика. Згідно з законами розвитку мови, тенденцією до смислової точності новітні вживання лексеми *лінгвальний* зі значенням `лінгвістичний, мовний` у мовознавчих дослідженнях потребують обґрунтування доцільності, доведення факту термінологізації у новій сфері. Метамова лінгвістики на сучасному когнітивному етапі розвитку мовознавства потребує узагальнення наукових даних про специфіку інтегративних семіотичних підсистем у контексті наукової міждисциплінарної комунікації. На цей час створено значну кількість робіт, присвячених вивченню окремих термінів та понять окремих підсистем, їх функціонування. Зіставлення окремих підсистем увиразнює необхідність впорядкування з урахуванням синтагматичної відповідності кожного терміна.

Висновок. Термінологічна одиниця завжди тяжіє до моносемічності, строгої змістової визначеності. Коректність вживання терміна стосується сфери фіксації і сфери функціонування. Однозначність як обов'язкова вимога до терміна має спонукати лексикографів при укладанні словників нормативного типу виявляти професійну компетентність, враховувати не смаки певних користувачів, моду на уявну новизну, тиск авторитетів, а спиратися на найсучасніші структурно-когнітивні дослідження.

Література

1. **Активні** ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики / Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, В.І. Критська, Т.К. Пуздирєва, Ю.В. Романюк; Відп. ред. Є.А. Карпіловська. Київ: ТОВ «КММ», 2013. 416 с.

2. **Горох** – словники України. URL: http://surl.li/ewbln.

3. **Карпіловська Є. А.** Інновації в сучасній українській мові: чинники появи та тенденції усталення. *Українська мова в контексті сучасної славістики*: Монографія / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Ю. В. Романюк;

Відп. ред. Є. А. Карпіловська. Київ, 2019. С.335 – 404.

4. Лещенко Т.О., Жовнір М.М., Бондар Н.В. Синтаксис фахового стоматологічного дискурсу: до національних витоків. *Закарпатські філологічні студії.* 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 33–37.

5. **Синявський О**. Норми української літературної мови. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. XX, 368 с. Репринт з видання 1931 р. (Серія «Українська граматична класика»).

6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1972. Т. 4. С. 516.

7. Словник української мови (СУМ 20). URL: http://surl.li/ewbza.

8. Словник української мови у 20 томах, або СУМ-20. *Вікіпедія.* URL: http://surl.li/ekevn.

9. Стоматологічний словник URL: http://www.medgarant.com.ua/index.php/dictionary.

10. Струганець Л. Динаміка лексичних норм української літературної мови XX століття. Тернопіль, 2002. 352 с.

11. Цупікова О. А. Особливості функціонування морфологічних одиниць у рекламному медичному дискурсі. *Південний архів (філологічні науки).* Вип. LXXXVIII. С. 6 – 12. URL: http://surl.li/ewbmf.

12. **Чех Ю. С.** Засоби лінгвальної гри в сучасному мультимодальному тексті (на прикладі текстів соціальної реклами мережевого контенту). *III Міжнародна студентська наукова конференція «International Medical Students Conference in Poltava 2022» (IMEDSCOP 2022)* включена до плану проведення наук., наук.-техніч. симпозіумів, з'їздів, конференцій, семінарів, нарад в Україні в 2021 – 2022 рр. (посвідчення №682 від 03 вересня 2021 р.). с. 160 – 161.

УДК 821.161.2-31:614.253"19"

СИНТЕЗ НАУКОВОГО Й ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ В УКРАЇНСЬКІЙ РОМАНІСТИЦІ XX СТ. ПРО ЛІКАРІВ

Ольга Турган,
докторка філологічних наук, професорка, завідувачка кафедри культурології та українознавства Запорізького державного медичного університету
(м. Запоріжжя, Україна)